

Zárójelentés

Magyarország világi archontológiája I. (1000–1301) és III. (1458–1526) kötet

(ny. sz.: 048460)

A „Magyarország világi archontológiája I. (1000–1301) és III. (1458–1526) kötet” című kutatási program arra vállalkozott, hogy folytassa a néhai Engel Pál akadémikus által az OTKA támogatásával megkezdett, a középkori magyar világi archontológia korszerű kézikönyvének létrehozására irányuló munkálatokat (*Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I–II.* [História Könyvtár – Kronológiák, adattárak 5.] História – MTA Történettudományi Intézete, Bp. 1996.). A vállalkozás célja a most lezárult kutatási periódusban az volt, hogy a pályázati ciklus végére részint nyomdakész kéziratban rendelkezésre álljon az Árpád-kor időszakát (1000–1301) feldolgozó adattár, részint jelentős előrehaladás történjék a kézikönyvsorozat késő középkori részének előmunkálataiban.

A kutatásban résztvevők körében a kutatási időszakban változás nem történt.

Az eredeti kutatási terv határidőinek módosítására két alkalommal került sor. A harmadik kutatási év feladatait nem sikerült maradéktalanul végrehajtani, mivel az akkor megrendezett Reneszánsz Évhez kapcsolódó feladatok az előre láthatónál jóval erőteljesebben vették igénybe a III. kötet munkatársai — Csukovits Enikő és Horváth Richárd — idejét és energiáit, aminek következtében a kötet munkálataiban némi — néhány hónapos — elmaradás halmozódott fel. Az elmaradás ledolgozására a negyedik évben tettünk kísérletet megfeszített munkával, csakhogy időközben mind Zsoldos Attila, mind Csukovits Enikő elháríthatatlan felkérést kapott a — közbeszédben — „magyar–szlovák közös történelem tankönyv”-nek nevezett kötet munkálataiban való részvételre. Az ezzel kapcsolatos feladatok nemcsak az említett lemaradás felszámolását akadályozták meg — mivel Csukovits Enikőre, a magyar–szlovák történész vegyesbizottság titkáráként, a készülő kötet szerkesztésében is kulcsszerep jutott —, hanem Zsoldos Attila egyéni munkatervét is felborították. Mivel nem akartuk azt kockáztatni, hogy a munka szakmai színvonala veszélybe kerüljön, az OTKA Társadalom- és Bölcsészettudományi Kollégiumának elnökétől a kutatási idő egy évvel történő meghosszabbítására kértünk engedélyt, amit meg is kaptunk. Utóbb a témavezető elháríthatatlan kötelezettségei miatt a projekt záró határideje — az OTKA engedélyével — 2010. szeptember 30-ról 2010. december 31-re módosult.

A kutatási terv két egymást kiegészítő, de önálló részből állt: az Árpád-kori és a késő középkori archontológiából. A cél és az annak elérését biztosítani hivatott munkamódszer

azonos volt mindkét részben, más körülmények azonban eltértek, így az elvégzett munkáról is ennek a rendnek megfelelően számolunk be.

I. kötet (1000–1301)

Az első kutatási évben (2006) került sor az eddigi szakirodalom eredményeinek rendszerező összeállítására, valamint az Árpád-korból fennmaradt és nyomtatásban publikált okleveles anyagban, továbbá az elbeszélő forrásokban fellelhető adatok összegyűjtésére. Elkészült az Árpád-korra vonatkozó archontológiai irodalom teljességre törekvő cédulakatalógusa, valamint a nyomtatásban megjelent okleveles és narratív anyagból az archontológiai adatok kigyűjtése. Megkezdődött az eredetileg a következő kutatási évre kitűzött feladatok egy részének elvégzése is: a kiadott okleveleknek és a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltárában (DL) és Diplomatikai Fényképgyűjteményében (DF) őrzött anyagnak az egybevetése a kiadások esetleges hibáinak javítása és a gyűjtésnek a kiadatlan oklevelekben szereplő archontológiai adatokkal való kiegészítése érdekében.

A második kutatási évben (2007) folytatódott a kiadott oklevelek és a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltárában (DL) és Diplomatikai Fényképgyűjteményében (DF) őrzött anyag egybevetése. Ezzel párhuzamosan sor került a kronológikus rendet követő alapadatbázis feldolgozásával az egyes tisztségekre és méltóságokra vonatkozó első — véglegesnek még nem tekinthető — táblázatok elkészítésére.

A harmadik kutatási évben (2008) folytatódott a kiadott oklevelek és a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltárában (DL) és Diplomatikai Fényképgyűjteményében (DF) őrzött anyag egybevetése (ekkor már a keltezetlen oklevelek feldolgozására koncentrálna a munkát), illetve a kronológikus rendet követő alapadatbázis feldolgozásával az egyes tisztségekre és méltóságokra vonatkozó táblázatok elkészítése.

A negyedik kutatási évben (2009) megkezdődött az előzőekben feltárt adatok végleges rendjének kialakítása, valamint az egyes tisztségviselők kilétének meghatározása. Az előbbi maradéktalanul befejeződött, az utóbbi hozzávetőleg 70%-os állapotban készült el. A munkát nehezítette, hogy a feladat végrehajtása során lehetett csak felmérni: mennyire bizonytalan lábakon állnak esetenként a klasszikus genealógiai irodalom (Wertner Mór, Karácsonyi János, Engel Pál stb.) azonosítási kísérletei. A felmerülő problémák megoldásához gyakran kellett alapkutatásokat végezni olyan kérdések tisztázása érdekében, amelyekre az előző években gyűjtött archontológiai adatbázis, a dolog természetéből adódóan, nem adhatott feleletet.

Az ötödik kutatási évben (2010) folytatódott az egyes tisztségviselők azonosításának munkája (amennyiben persze, ez egyáltalán lehetséges volt). Ez a munkafázis egyúttal a kötet sajátos

szerkezetű mutatójának összeállítását is jelentette. Ezt követően a kézirat megszerkesztése, nyomdai előkészítése, végül kinyomtatása zárta le a munkát. A kutatás eredményes befejezésével elkészült kötet a teljesség igényével összegzi az Árpád-kor világi méltóság- és tisztségviselőiről fennmaradt adatokat, minden korábbi kísérletnél szélesebb forrásbázis felhasználásával. A méltóság- és tisztségviselők személyének azonosítását (ha ez egyáltalán lehetséges) részletes mutató segíti. A 382 oldal terjedelmű, több mint 1300 méltóság- és tisztségviselő adatait feldolgozó kötet választ ad arra a kérdésre, hogy kik voltak egy-egy méltóság vagy tisztség betöltői a vizsgált időszakban és követhetővé teszi a méltóságviselő személyek karrierjének alakulását, egyúttal további intézmény-, politika- és társadalomtörténeti vizsgálatokhoz is nélkülözhetetlen adatokat nyújtva.

III. kötet (1458–1526)

Az első kutatási évben (2006) az eddig gyűjtött adatok ellenőrzésére, datálására, a hiányzó, de szükséges információkkal történő kiegészítésére (kibocsátó, relációs jegyzet, méltóságsor feltüntetésére, régi jelzetek DF-számának megállapítására), illetve javítására került sor. Jelentősen előrehaladt a megyésispánok (és helyetteseik) feldolgozása: elkészültek a dunántúli megyék, valamint számos felvidéki és északkelet-magyarországi megye. Az Engel-féle archontológiához hasonlóan ez a kötet is tartalmazni fogja a várakra — várbirtokosokra és várnagyaikra — vonatkozó adatokat is. Ebből a részfeladatból közel 100 vár teljesen elkészült.

A második kutatási évben (2007) az eddig gyűjtött adatok ellenőrzésére, datálására, a hiányzó, de szükséges információkkal történő kiegészítésére, illetve javítására került sor, valamint megkezdődött az összegyűjtött anyag ellenőrzése és kiegészítése a levéltári anyag alapján, azaz az összegyűjtött anyagban található kiadott oklevelek, illetve a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltárában és Diplomatikai Fényképgyűjteményében őrzött források összevetése. A várbirtokosokra és várnagyaikra vonatkozó adatok, valamint a várakból ismert keltezések és a uradalmaikat alkotó birtokok felsorolása — a gyakorlatilag a végleges mennyiségnek tekinthető — 840 vár birtoklástörténeti összefoglalása, illetőleg kiegészítő adatainak rögzítése (tisztségviselők, keltezések, uradalom, szakirodalom) elkészült.

A harmadik kutatási évben (2008) az addig gyűjtött adatok ellenőrzésére, datálására, a hiányzó, de szükséges információkkal történő kiegészítésére, illetve javítására irányuló aprólékos munka, valamint az az összegyűjtött anyag ellenőrzése és kiegészítése a levéltári anyag alapján, azaz az összegyűjtött anyagban található kiadott oklevelek, illetve a Magyar Országos Levéltárban őrzött források összevetése. A várakra — várbirtokosokra és

várnagyaira — vonatkozó anyagban minden egyes tételhez (azaz várhoz, kastélyhoz) megtörtént a kiegészítő levéltári adatokon kívül a szakirodalmi (történettudományi kézikönyvek, régészeti alapmunkák) információinak rögzítése.

A negyedik kutatási évben (2009) az eddig gyűjtött adatok ellenőrzésére, datálására, a hiányzó, de szükséges információkkal történő kiegészítésére, illetve javítására irányuló aprólékos munka, valamint az összegyűjtött anyag ellenőrzése és kiegészítése a levéltári anyag alapján, azaz az összegyűjtött anyagban található kiadott oklevelek, illetve a Magyar Országos Levéltárban őrzött források összevetése folytatódott, illetve megkezdődött az 1458–1526 közötti időszak tisztségviselőinek az adatait tartalmazó adatbázis felépítése, mely a nyomdakész kézirat alapjául szolgál majd.

Az ötödik kutatási évben (2010) az 1458–1526 közötti archontológiai adattár és a vár-adattár folyamatos kiegészítésével, adatainak ellenőrzésével telt. Sor került bizonyos, a magyar középkorkutatás szinte egyetlen alapgyűjteményében, a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltárában és Fényképgyűjteményében nem vagy csak részlegesen elérhető levéltári állagok adatainak beemelésére, korábban nem ismert forráskiadványok nyomára bukkanni. Ugyancsak ebben az esztendőben végződött a kiadott, tehát papír-alapú és online módon hozzáférhető forráskiadványok adatainak feldolgozása. Ennek eredményeképpen a rendelkezésünkre álló 1458–1526 közötti információs bázis lényegében tartalmazza az összes korszakot érintő hazai és a legfontosabb, s érdemi adalékokkal szolgáló külföldi forráskiadványokat is. Folytatódott végezetül a vár-adattárhoz a keltezési helyek beemelése, illetőleg a legfontosabb történeti és részlegesen a régészeti bibliográfiai adatok jegyzetekbe való feltöltése. A négy plusz egy éves ciklus végén tehát kéziratban rendelkezésre áll egy 250 oldalas meghaladó (kb. 17 szerzői ív) archontológia és vár-adattár, amely már kutatói használatra is bizonyos korlátokkal, de alkalmazható. A program elindulásakor megfogalmazott legfőbb cél tehát teljesül: a kutatási program indulásakor állapothoz képest sikerült jelentős, érdemi előrehaladást elérni a késő középkori archontológia terén, megalapozva a további kutatások munkáját, melyek eredményeként majd elkészülhet a magyar késő középkor modern és a mai elvárásoknak is megfelelő kézikönyve.

A vállalt feladatokat tehát sikerült maradéktalanul teljesíteni, sőt, az Árpád-kori archontológia a ciklus végén — a pályázat költségvetési forrásainak az OTKA által engedélyezett felhasználásával — nyomtatásban is megjelent (*Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* [História Könyvtár – Kronológiák, adattárak 11.] História – MTA Történettudományi Intézete, Bp. 2011.).